

Karolina Klimczyk-Miśtał

ORCID: 0000-0002-1393-0819

e-mail: karolina.klimczyk-mistal@ujk.edu.pl

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Wydział Pedagogiki i Psychologii

**Niepełnosprawność w filmie dokumentalnym.
Inspiracje dla dydaktyki w kontekście kształcenia
studentów kierunku praca socjalna****Disability in a documentary film. Inspirations for didactics
in the context of the education of students towards social work**<https://doi.org/10.34739/sn.2024.24.06>

Abstrakt: Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie znaczenia filmów dokumentalnych poruszających tematykę niepełnosprawności w kontekście ich wykorzystywania w ramach kształcenia studentów kierunku praca socjalna. Problematyka niepełnosprawności często podejmowana jest w kategorii przewodniego tematu filmu, w tym również dokumentalnego. W takim ujęciu możliwe jest spojrzenie na sytuację jednostki, doświadczającej ograniczeń sprawności w naturalnym kontekście jej codziennego życia. Nierzadko towarzyszy temu również wgląd w otoczenie bohatera tego autentycznego obrazu, a więc spojrzenie przez szerszy pryzmat na jego rodzinę, przyjaciół, sąsiadów. Wątek niepełnosprawności w filmie dokumentalnym można rozpatrywać jako inspirujący i cenny materiał dla dydaktyki, a szczególnie w kontekście kształcenia osób predestynujących do wykonywania zawodów pomocowych, na przykład studentów kierunku praca socjalna. W tekście dokonano analizy przykładowych filmów dokumentalnych, a następnie zaproponowano potencjalne możliwości ich wykorzystania podczas zajęć dydaktycznych.

Słowa kluczowe: *niepełnosprawność, film dokumentalny, studenci kierunku praca socjalna, dydaktyka*

Abstract: The aim of this article is to present the significance of documentary films addressing the issue of disability in the context of their use in the education of students in the direction of social work. The issue of disability, which has remained an important social issue in the world for many years, is often addressed in the category of leading film topic, including documentary. In this view, it is possible to look at the situation of an individual experiencing limitations of fitness in the natural context of his daily life. It is often accompanied by an insight into the surroundings of the hero of this authentic image, and thus a look through a wider prism at his family, friends, and neighbours. The theme of disability in the documentary can be considered as an inspiring and valuable material for didactics, and especially in the context of the education of persons predisposed to perform auxiliary professions, for example students in the direction of social work. The text presents an analysis of exemplary documentary films, and then the potential possibilities of their use during teaching classes are proposed.

Keywords: *disability, documentary, social work students, didactics*

Wprowadzenie

Kwestia osób z niepełnosprawnością pod względem zasięgu społecznego jest uznawana za jedną z najważniejszych kwestii społecznych, zarówno na świecie, jak i w Polsce [Holik, Nowak, 2011, s. 35]. Światowa Organizacja Zdrowia szacuje, że ponad miliard osób na świecie lub około 15% światowej populacji stanowią osoby z niepełnosprawnością [WHO, 2013, s. 9]. Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań w Polsce z 2021 roku wskazują, że na terenie państwa liczba osób z niepełnosprawnością wynosiła wówczas 5 447 548, co stanowi 14,3% ogólnej populacji Polski. Na podstawie tych danych można zauważyć, że nastąpił wzrost liczby osób z niepełnosprawnością w Polsce w odniesieniu do Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2011 roku o 16%. W Polsce przeważają osoby z prawnym potwierdzeniem niepełnosprawności (63,8%). Ponadto wśród tej grupy większość stanowią kobiety (54,9%) [GUS, 2023, s. 87].

Skala występowania niepełnosprawności wśród światowej populacji determinuje konieczność tworzenia dla osób z niepełnosprawnością takich warunków, które można określić jako godne i pożądane w danym społeczeństwie [Gąciarz, 2014, s. 19]. Niezbędnym elementem systemu wsparcia dla osób z niepełnosprawnością staje się działalność różnych instytucji, odpowiedzialnych za tworzenie tej grupie możliwości aktywnego życia na gruncie społecznym i zawodowym przy jednoczesnym rozwiązywaniu trudności, wynikających z posiadanych ograniczeń [Magnuszewska-Otulak, 2009, s. 101]. Istotne w kreowaniu pomocy dla osób z niepełnosprawnością mogą być również szeroko pojęte działania ze strony różnych specjalistów. Przykładem mogą być zadania realizowane przez pracowników społecznych. Sens i cel działania pracy społecznej ściśle koreluje z profesjonalną, zawodową pomocą człowiekowi w trudnej sytuacji, której sam, nawet przy wykorzystaniu własnych zasobów, nie potrafi przezwyciężyć. Osoby z niepełnosprawnością mogą stanowić przykład takiej grupy [Orłowska, 2023, s. 128].

Wraz z rozwojem cywilizacyjnym oraz tempem zmian organizacji życia, a także towarzyszącym temu wyzwaniom edukacyjnym pojawiają się nowe wymagania wobec instytucji, które zostały powołane, aby w sposób profesjonalny przygotowywać osoby zajmujące się wsparciem innych. Wszelkie zadania społeczne, opieka, pomoc czy też animacja społeczno-kulturalna nie mogą być pozostawione wyłącznie naturalnemu biegowi wydarzeń, doraźnym rozwiązaniom czy działalności wolontaryjnej. Oznacza to, że kształcenie

osób deklarujących chęć profesjonalnej pomocy (np. pracowników socjalnych) powinno obfitować, w dostarczenie wiedzy umożliwiającej zrozumienie zasadniczych wartości na gruncie pedagogicznym, kształtowanie umiejętności zawodowych, a szczególnie budowanie moralnych, psychospołecznych postaw, które są fundamentem pomocy osobom, rodzinom, grupom czy instytucjom. Od pracowników socjalnych wymaga się bowiem głębokiego zaangażowania, empatii i fachowości w realizowanych przedsięwzięciach [Segiet, 2016, s. 9-10]. Rola pracownika socjalnego współcześnie i wymagania, jakie stawia się przed przedstawicielami tej profesji, determinują konieczność wdrażania na płaszczyźnie edukacyjnej takich rozwiązań, które będą sprzyjały nabywaniu przez osoby przygotowujące się do wykonywania tego zawodu profesjonalnych umiejętności, kompetencji i kwalifikacji. Pomocne w tym zakresie może okazać się wykorzystywanie wielorakich materiałów i narzędzi dydaktycznych, wzbogacających zasoby osób kształcących się.

Film jako materiał dydaktyczny

Pedagodzy zaczęli interesować się tematyką filmu w latach 20. XX wieku. Już w niniejszych czasach dostrzegano, jak wielka jest siła oddziaływania projekcji filmowej, a także zauważano możliwości, jakimi film się charakteryzuje w odniesieniu do procesów dydaktycznych i przestrzeni edukacyjnych [Rogowska, 2020, s. 143]. Film nie stanowi wyłącznie narzędzia spędzania czasu wolnego. Jest bowiem jednym z najbardziej potężnych mediów, jakie istnieją. Stanowi atrakcyjne źródło wiedzy, nierzadko stając się ważnym elementem edukacji permanentnej. Film uruchamia zarówno wyobraźnię odbiorcy, ale także wysoki poziom refleksyjności. Ponadto niesie on ze sobą również ładunek informacyjny, a także emocjonalny. Dzięki rosnącemu dostępowi do filmów, ich zasięgowi i sile oddziaływania – mogą one znacząco wpływać na ludzkie zachowania i systemy wartości, zwyczaje, światopogląd, postawy, a nawet mentalność. Film może ułatwiać wgląd w różne sytuacje problemowe i pomóc zrozumieć, zarówno siebie, jak i innych ludzi [Bieganska-Skóra, 2021, s. 217]. Filmy mogą zarówno odzwierciedlać niepokoje, przekonania oraz wartości tworzących je kultur, a przy tym stanowić istotny czynnik wpływający na utrwalenie niniejszych przekonań. Wpływ ten może być na tyle głęboki, że skutkuje reformami na gruncie społecznym, politycznym, ideologicznym. Może również determinować zmiany w zakresie ostrzegania pewnych grup społecznych [Bełza, 2021, s. 201].

Edukacja filmowa umożliwia wykorzystywanie autorskich pomysłów. Może jednocześnie obejmować zajęcia edukacyjne o charakterze uzupełniającym realizowaną problematykę, a także przybierać formę działań, realizowanych poza szkołą, które inicjowane będą nie tylko przez kadrę pedagogiczną, ale również instytucje czy organizacje. Dzięki edukacji filmowej odbiorcy zdobywają wiedzę o samym filmie – jego istocie, specyfice, powstaniu. Mają jednak również możliwość dokonywania jego analizy przy jednoczesnej interpretacji w kontekście wartości wychowawczych [Rogowska, 2020, s. 143]. Film może, między innymi kształtować postawy, zmieniać poglądy, uwrażliwiać na ważne społecznie kwestie, a jego wartościowe znaczenie stać się istotne dla odbiorcy, zarówno jeśli jest nim uczeń, jak i student.

W ujęciu Ewy Zamojskiej wyróżnić można kilka podejść, jakie pozwalają spojrzeć na film przez pryzmat edukacji. Może on być rozpatrywany w kategorii środka dydaktycznego, narzędzia oddziaływań wychowawczych, ale również narzędzia emancypacji dzieci i młodzieży. Pierwsze podejście polega na traktowaniu materiału audiowizualnego jako środka, za pomocą którego przedstawia się określone informacje (np. uczniowi w ramach konkretnego przedmiotu). Kolejne z wymienionych ujęć koncentruje się na doborze tych propozycji filmowych, które mogą być uznane za wartościowe pod względem wychowawczym. Oznacza to, że historie wypowiedziane w filmie mogą na przykład popularyzować pożądane wzory zachowań. Trzeci z wariantów pozwala traktować film jako tekst kultury, opowiadający o człowieku oraz jego miejscu w świecie [za: Jakubowski, 2023, s. 8]. Film, którego przewodnim tematem jest niepełnosprawność, można zatem analizować we wszystkich trzech ukazanych ujęciach. Nie tylko dostarczy on bowiem samej wiedzy związanej z problematyką niepełnosprawności, ale również stanie się fundamentem wzmocnienia pożądanych wartości i da podstawę do dalszych rozważań o współczesnych wymiarach człowieczeństwa.

W kontekście dydaktyki istotnym staje się film dokumentalny, który powstał wraz z pierwszymi wynalazkami, jako tzw. żywe fotografie, a w następstwie jako kino niefikcyjne. Wytwór ten odnosił się do rzeczywistych wydarzeń, a także osób rejestrowanych przez kamerę, ewentualnie z wykorzystaniem opisów innych osób (np. świadków konkretnego zdarzenia) lub z użyciem zachowanych materiałów. Jego struktura i narracja stwarzają wrażenie relacji z daną rzeczywistością [Matuchniak-Mystkowska, Wejbert-Wąsiewicz, 2023, s. 146]. Mirosław Przyłipiak dokonał deskrypcji pojęcia filmu dokumentalnego, opisując go jako „autonomiczny, istniejący jako

osobna całość przekaz audiowizualny, który prezentuje wycinek świata kompletnego” [za: Kopczyński, 2019, s. 125].

Film dokumentalny prezentuje istniejącą rzeczywistość, która nie została stworzona na potrzeby tego wytworu. Przedmiotem zainteresowania może stać się ludzka i społeczna rzeczywistość. Osoba oglądająca film ma możliwość przyjęć własną perspektywę, zaangażować swoją wyobraźnię, a jednocześnie dostrzec intencję oglądanego materiału [Pawelczak, 2011, s. 149]. Walory filmu dokumentalnego powodują, że może on stanowić doskonały materiał dydaktyczny, który poprzez odpowiednie użycie przyczyni się do stworzenia przestrzeni do dyskusji, własnej refleksji, wymiany poglądów, poszukiwania rozwiązań.

Niepełnosprawność w filmie dokumentalnym – różne perspektywy

W związku z podjęciem rozważań na temat możliwości wykorzystania filmów dokumentalnych w kształceniu przyszłych pracowników socjalnych – ukazano przykładowe dzieła wyreżyserowane na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat w Polsce. W każdym z nich ograniczenia sprawności zostały przedstawione w odmiennych warunkach i dotyczą osób w różnym wieku, o różnej sytuacji rodzinnej czy bytowej. Co więcej bohaterowie wszystkich zaprezentowanych filmów stanowią osoby, które mogłyby skorzystać z działań z zakresu pracy socjalnej i pomocy społecznej, a więc mieć bezpośredni kontakt z pracownikiem socjalnym. Wśród filmów dokumentalnych, do których odniesiono się w tej części, znalazły się: *Herkules*, *Herkules wyrusza w świat* (reż. Lidia Duda), *Komunia* (reż. Anna Zamecka), *Zakonnica i jej syn* (reż. Joanna Ratajczak oraz *Chemia* (reż. Paweł Łoziński).

Lidia Duda w latach 2004 i 2006 wyreżyserowała dwa filmy dokumentalne, zatytułowane *Herkules* i *Herkules wyrusza w świat*. Ich tytułowym bohaterem jest dwunastoletni chłopiec o imieniu Krzysztof, zmagający się z mózgowym porażeniem dziecięcym. W wyniku niepełnosprawności ma on problemy związane między innymi z prawidłową wymową oraz z poruszaniem się. Trudną sytuację determinuje również fakt, że rodzina ukazana w dokumencie żyje w bardzo trudnych warunkach, zamieszkując niewielkie mieszkanie w biednej dzielnicy Bytomia. Krzysztof mimo swojej niepełnosprawności czuje się zobligowany do pomocy niewydolnym życiowo rodzicom. Zbiera złom, który następnie sprzedaje, aby rodzina mogła sprostać wydatkom generowanym przez podstawowe potrzeby. W domu bohatera trudności

determinowane są również wskutek skłonności do uzależnień (alkohol, papierosy). Druga z części filmu to ujęcie pomocy, którą ofiarowała para mieszkańców Warszawy dla chłopca, poprzez umożliwienie mu uczestnictwa w wakacyjnym wyjeździe. Wymienione filmy ukazują potrzebę wsparcia rodzin, gdzie występują wyzwania generowane niepełnosprawnością, bezrobociem, trudną sytuacją materialną. Widz może podjąć zarazem refleksję, jak ogromny wpływ na dorastanie człowieka ma jego najbliższe otoczenie, a także warunki bytowe w jakich żyje. W opisywanych filmach to nie niepełnosprawność stanowi ograniczenie, a poglądy i możliwości środowiska dziecka z niepełnosprawnością. Główny bohater dokumentów jest dzieckiem posiadającym szereg zasobów, otwartym na proponowane działania zmierzające do rozwijania jego potencjału.

Film dokumentalny w reżyserii Anny Zameckiej, pt. *Komunia*, ukazuje codzienność wieloprotblemowej rodziny, która jest w trakcie przygotowań do celebrowania Pierwszej Komunii Świętej Nikodema – chłopca ze spektrum autyzmu. Trzynastoletni Nikodem mieszka wraz ze swoim ojcem i nastoletnią siostrą w niewielkim mieszkaniu. Matka chłopca prowadzi odrębne gospodarstwo domowe ze swoim partnerem i wychowuje dziecko z drugiego związku. Organizacja Komunii Świętej stanowi pretekst do prób scalenia rodziny, do czego dąży Aleksandra – siostra Nikodema. W dokumencie niepełnosprawność jawi się jako jedno z wyzwań z którymi musi mierzyć się rodzina. Pojawiają się bowiem również trudności generowane przez skłonność do nadużywania alkoholu ze strony ojca, problemy komunikacyjne między rodzicami, zjawisko parentyfikacji, jak i niepełność rodziny, która nie realizuje w sposób prawidłowy przypisanych jej funkcji. Nikodem nie otrzymuje wystarczających nakładów wsparcia, opieka nad nim spoczywa niemalże wyłącznie na barkach jego nastoletniej siostry, która z uwagi na swój wiek nie posiada kompleksowej wiedzy w zakresie psychofizycznych możliwości, jak i specyficznych potrzeb, które może determinować spektrum autyzmu. W dokumencie oprócz wizyt kuratora nie zauważa się zaangażowania ze strony innych osób i instytucji. Można zarazem zauważyć, jak niewystarczająca dojrzałość i umiejętności pedagogiczne rodziców wpływają na rozwój, wychowanie i socjalizację ich dzieci.

Opublikowany w 2021 roku dokument w reżyserii Joanny Ratajczak, pt. *Zakonnica i jej syn* prezentuje codzienność mieszkańców Domu Pomocy Społecznej w Broniszewicach, popularnie określanego, jako Dom Chłopaków. W tej całodobowej placówce przebywają chłopcy oraz dorośli mężczyźni

z niepełnosprawnością intelektualną. Wielu z nich towarzyszą również inne ograniczenia sprawności, nierzadko wpływające na brak możliwości poruszania się czy komunikacji za pomocą mowy. Ośrodek prowadzony jest przez siostry zakonne – Dominikanki. Film ukazuje namiastkę codziennych wyzwań, z jakimi mogą mierzyć się pracownicy tego typu instytucji. Wskazuje on zarazem na niesamowite znaczenie więzi, jakie w tego typu placówkach mogą wytworzyć się między pensjonariuszami a kadrą. Z perspektywy mieszkańca dom pomocy społecznej przestaje być wyłącznie instytucją, która świadczy pomoc – miejsce to staje się bowiem jego domem, a w przypadku dziecka często jedynym, jaki zna. To w takim ośrodku jednostka wchodzi w kolejne etapy życia, dorasta, a czasem również spędza ostatnie lata swojego życia. Analizowany film pokazuje również ogromną rangę zaangażowania i kreowania rozwiązań, które podniosą standard opieki świadczonej w całodobowych instytucjach. Widz może zobaczyć wpływ różnych rozwiązań, często nieszablonych (np. obecność zwierząt w otoczeniu ośrodka, zwracanie się do siostr zakonnych określeniem „mamo”) na funkcjonowanie tego typu miejsc. Buduje to przestrzeń na refleksję dotyczącą dobrych praktyk w zakresie całodobowych form świadczenia wsparcia i możliwości udoskonalania istniejących już rozwiązań w tym zakresie.

Choroba nowotworowa w intensywny sposób wpływa na życie człowieka, jak i jego najbliższych, często doszczętnie niszcząc wiele płaszczyzn dotychczasowego funkcjonowania, eliminując plany i marzenia, niekiedy pozabawiając nadziei. Dokument Pawła Łozińskiego z 2009 roku, pt. *Chemia* stanowi zbiór spotkań i rozmów z Dziennego Oddziału Chemioterapii. Widz może stać się bezpośrednim obserwatorem cierpienia, które towarzyszy pacjentom onkologicznym i ich bliskim. Choroba ogranicza ich sprawność, często nie pozwala realizować pełnionych dotychczas ról społecznych i determinuje konieczność opieki ze strony innych. Doświadczenia bohaterów filmu uwidaczniają, jak ogromną rolę w obliczu choroby, utraty sprawności, a nawet umierania – pełni obecność drugiego człowieka. Dotyk dłoni bliskiego, poczucie, że w momencie bólu nie pozostajemy sami, i świadomość, że wokół nas są ludzie, dla których jesteśmy ważni i potrzebni – to niejako remedium na wszelkie niepożądane konsekwencje chemioterapii.

Inspiracje dla nauczania pracy socjalnej

Specyfika zawodu pracownika socjalnego stwarza konieczność posiadania wielu kompetencji oraz określonych predyspozycji. Powoduje to, że katalog pożądanych cech pracownika socjalnego jest dość rozbudowany, na co niejednokrotnie wskazują treści literatury przedmiotu [Sarzyńska-Mazurek, 2018, s. 164]. Beulah Compton oraz Burt Galaway wskazali podstawowe właściwości pracowników socjalnych, które zmierzają do ich skutecznego działania w pełnionej roli zawodowej. Wyróżnili wśród nich, między innymi:

- radość życia, przejawiającą się dojrzwaniem, rozwojem, akceptacją zmiany i przekonaniem, że każda jednostka jest zobligowana do stałego radzenia sobie z trudnościami,
- brak konformizmu przy jednoczesnej twórczości, otwartej postawie i chłonności umysłu,
- przekonanie, że większość rozwiązań, wybieranych w życiu posiada tymczasowy charakter,
- samoświadomość, autentyczność, a także szacunek do samego siebie, wiara w swoje możliwości,
- odwaga w relacjach z klientem,
- pragnienie, aby zwiększać u innych swobodę wyboru oraz kontrolę nad własnym życiem,
- odwaga w podejmowaniu ryzyka, niepowodzenia w trakcie realizacji działań zawodowych, a także radzenie sobie z krytyką,
- wrażliwość na swojego klienta, jego uczucia, wątpliwości, doświadczane lęki [za: Sarzyńska-Mazurek, 2018, s. 164].

Wykorzystanie filmu edukacyjnego w procesie nauczania przyszłych pracowników socjalnych może sprzyjać rozwojowi wymienionych powyżej cech. Student spoglądający na materiał audiowizualny ma możliwość dokonywania analizy, jak i podejmowania własnych refleksji dotyczących obserwowanych zagadnień. Wgląd w sytuacje innych ludzi, które dokumentuje film, pozwala zarówno na wzmacnianie postawy wrażliwości i otwartości na drugiego człowieka, jak również może sprzyjać kreowaniu rozwiązań, które mogłyby zostać zaimplementowane podczas wykonywania zawodu pracownika socjalnego w przyszłości.

Tabela 1. Znaczenie filmów dokumentalnych poruszających problematykę niepełnosprawności a przykładowe inspiracje dla dydaktyki (w kontekście kształcenia studentów kierunku praca socjalna)

Film dokumentalny	Znaczenie filmu dokumentalnego w kontekście kształcenia studentów kierunku praca socjalna	Przykładowe inspiracje dla dydaktyki
<i>Herkules / Herkules wyrusza w świat</i> (reż. Lidia Duda)	Wskazanie możliwości wykorzystania potencjału osoby z niepełnosprawnością, a także czynników, które to uniemożliwiają (niski poziom kompetencji pedagogicznych rodziców, trudna sytuacja materialna, uzależnienia w rodzinie).	<ul style="list-style-type: none"> • Możliwości podjęcia dyskusji grupowej w odniesieniu do sytuacji osób z niepełnosprawnością w odniesieniu do różnych płaszczyzn codziennego życia, • Wykorzystanie narzędzi ukierunkowanych na dokładną analizę osoby/rodziny ukazanej w filmie (np. metaplan, mapa empatii), • Odtworzenie scenek sytuacyjnych inspirowanych filmem dokumentalnym, w których konieczna byłaby rozmowa pracownika socjalnego z potencjalnym klientem (np. ukazanie rodzinie form wsparcia, z których mogłaby skorzystać osoba z niepełnosprawnością), • Dokonywanie oceny form wsparcia kierowanych w stronę osób z niepełnosprawnościami ukazanych w filmach, • Projektowanie potencjalnych rozwiązań ukierunkowanych na podniesienie jakości życia osób z niepełnosprawnością i ich bliskich – bohaterów filmów.
<i>Komunia</i> (reż. Anna Zamecka)	Podjęcie refleksji nad możliwościami pomocy osobie w spektrum autyzmu, a także jej bliskim (problem parentyfikacji, niepełność rodziny, uzależnienia, trudności na płaszczyźnie komunikacyjnej).	<ul style="list-style-type: none"> • Odtworzenie scenek sytuacyjnych inspirowanych filmem dokumentalnym, w których konieczna byłaby rozmowa pracownika socjalnego z potencjalnym klientem (np. ukazanie rodzinie form wsparcia, z których mogłaby skorzystać osoba z niepełnosprawnością), • Dokonywanie oceny form wsparcia kierowanych w stronę osób z niepełnosprawnościami ukazanych w filmach, • Projektowanie potencjalnych rozwiązań ukierunkowanych na podniesienie jakości życia osób z niepełnosprawnością i ich bliskich – bohaterów filmów.
<i>Zakonnica i jej syn</i> (reż. Joanna Ratajczak)	Wskazanie na instytucjonalne możliwości, a także dobre praktyki w zakresie podnoszenia standardów całodobowego wsparcia dzieci oraz dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną.	<ul style="list-style-type: none"> • Odtworzenie scenek sytuacyjnych inspirowanych filmem dokumentalnym, w których konieczna byłaby rozmowa pracownika socjalnego z potencjalnym klientem (np. ukazanie rodzinie form wsparcia, z których mogłaby skorzystać osoba z niepełnosprawnością), • Dokonywanie oceny form wsparcia kierowanych w stronę osób z niepełnosprawnościami ukazanych w filmach, • Projektowanie potencjalnych rozwiązań ukierunkowanych na podniesienie jakości życia osób z niepełnosprawnością i ich bliskich – bohaterów filmów.
<i>Chemia</i> (reż. Paweł Łoziński)	Ukazanie sytuacji osoby i jej najbliższych, a także znaczenie wsparcia w obliczu choroby nowotworowej.	<ul style="list-style-type: none"> • Odtworzenie scenek sytuacyjnych inspirowanych filmem dokumentalnym, w których konieczna byłaby rozmowa pracownika socjalnego z potencjalnym klientem (np. ukazanie rodzinie form wsparcia, z których mogłaby skorzystać osoba z niepełnosprawnością), • Dokonywanie oceny form wsparcia kierowanych w stronę osób z niepełnosprawnościami ukazanych w filmach, • Projektowanie potencjalnych rozwiązań ukierunkowanych na podniesienie jakości życia osób z niepełnosprawnością i ich bliskich – bohaterów filmów.

Źródło: opracowanie własne

Przekaz filmowy stwarza możliwości uruchamiania wielu procesów poznawczych, mobilizowania uwagi wybiórczej, a także wywoływania aktywności na gruncie spostrzeniowym, wyobraźniowym i emocjonalnym. W rezultacie prowadzi to do licznych operacji myślowych, takich jak: rozumowanie, wnioskowanie, wyjaśnianie, rozpoznawanie, planowanie, przewidywanie. Należy zarazem podkreślić, że poprzez grupowe uczestnictwo w projekcji filmu możliwe staje się stworzenie analizy psychologicznej. Co więcej osoby oglądające film mogą obserwować swoje wzajemne reakcje i wrażenia, a wymiana refleksji daje podstawę do poszerzenia horyzontów myślowych, a tym samym konstruktywnej dyskusji. Osoba, która zainicjowała wspólne oglądanie filmu (np. wykładowca), otrzymuje w ten sposób wiele możliwości działania, związanych na przykład z poznaniem zainteresowań osób tworzących daną grupę czy wyborem najważniejszych fragmentów filmu, które stanowią inspirację do wymiany myśli [Jakubowska-Baranek, 2016, s. 140]. Studenci – adepci zawodu praca socjalna, uczestnicząc w projekcji filmu dokumentalnego, otrzymują wiele możliwości do szerszego spojrzenia na liczne problemy i kwestie społeczne. Otrzymują zarazem namiastkę wyzwania, z jakimi zapewne zmierzą się podczas wykonywania pracy zawodowej. Dokumenty filmowe poruszające problematykę niepełnosprawności mogą być szczególnie istotne w kontekście ich wykorzystania podczas zajęć dydaktycznych z przyszłymi pracownikami socjalnymi, ponieważ na podstawie danych statystycznych dotyczących niepełnosprawności, jak i specyfiki pracy socjalnej i systemu pomocy społecznej, śmiało można stwierdzić, iż niezależnie od wyboru miejsca świadczenia pracy – każdy pracownik socjalny, co najmniej raz zetknie się z osobą z niepełnosprawnością.

Podsumowanie

Pełnienie zawodu pracownika socjalnego wymaga wyposażenia studentów w szereg umiejętności, kwalifikacji i kompetencji, które będą stanowiły podstawę do rozwiązywania pojawiających się wyzwań na gruncie wsparcia osób i rodzin dotkniętych trudnymi sytuacjami życiowymi. Konieczne staje się, aby już na etapie studiów zaznajomić adeptów opisywanej profesji z potencjalnymi doświadczeniami, które mogą pojawić się w ich zawodowej codzienności. Niezbędne staje się zatem poszukiwanie na drodze kształcenia różnych możliwości, narzędzi i materiałów, które uczynią przekazywane treści

bardziej atrakcyjnymi i ukazującymi rzeczywistość społeczną w jej naturalnym kontekście.

Literatura wskazuje na szereg korzyści płynących z wykorzystania filmu w procesie edukacji. W przypadku filmu dokumentalnego dodatkowym atutem staje się również ukazanie ludzkiej codzienności w pełnym świetle, dokładniej takiej, jaka jest. Widz zyskuje świadomość, iż przekaz filmowy nie stanowi odzwierciedlenia scenariusza, a jest czymś w całości realnym. Niepełnosprawność w filmie dokumentalnym może zostać ukazana w różnorodny sposób, dokładnie tak, jak różne bywają przyczyny, moment wystąpienia niepełnosprawności, czy sytuacja osoby doświadczającej tego stanu. Różnorodność ta uwidacznia szerokie spektrum wyzwań, z jakimi mierzą się osoby z niepełnosprawnością w codziennym życiu. Ponadto często możliwy staje się wgląd w otoczenie danej osoby.

Taki materiał zebrany w filmie i ukazany studentowi kierunku praca socjalna pokazuje mu namiastkę działań, jakie mogą okazać się konieczne w przyszłości. Ponadto osoby przygotowujące się do tego zawodu zyskują świadomość, jak ważna jest ich rola w kreowaniu warunków dla wielu ludzi, dotkniętych chorobą, ograniczeniami sprawności, kryzysem zdrowia psychicznego. Możliwe staje się zatem różnorodne wykorzystanie filmu dokumentalnego w dydaktyce w odniesieniu do kształcenia przyszłych pracowników socjalnych. Dobrymi praktykami mogą być dyskusje grupowe, szeroko pojęta analiza sytuacji danego bohatera filmu i jego otoczenia, aż wreszcie ocena dotychczasowych rozwiązań, z których korzysta i projektowanie nowych lub udoskonalanie tych już istniejących. Film dokumentalny może stanowić cenny materiał dydaktyczny, którego wykorzystanie znacząco wzbogaci prezentowane treści kształcenia.

Bibliografia

- Bełza M. (2021), *Wizerunek osoby z niepełnosprawnością w kulturze filmowej*, „Konteksty Pedagogiczne”, nr 1(16), s. 197-217.
- Bieganowska-Skóra A. (2021), „*Chce się żyć*” i „*Carte blanche*” – model niepełnosprawności w filmach inspirowanych historią prawdziwą, „Niepełnosprawność. Dyskursy pedagogiki specjalnej”, nr 41, s. 216-230.
- Gąciarz B. (2014), *Model społeczny niepełnosprawności jako podstawa zmian w polityce społecznej*, [w:] Gąciarz B., Rudnicki S. (red.), *Polscy niepełnosprawni. Od kompleksowej diagnozy do nowego modelu polityki społecznej*, Wydawnictwo Akademii Górniczo-Hutniczej, Kraków, s. 17-44.

- Główny Urząd Statystyczny (2023), *Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań 2021. Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna w świetle wyników NSP 2021*, Warszawa.
- Holik G., Nowak Z. (2011), *Kwestia osób niepełnosprawnych w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie”, nr 863, s. 33-51.
- Jakubowska-Baranek J., (2016), *Wykorzystanie filmu edukacyjnego „Niebieskoocy” na zajęciach ze studentami*, „Kultura – Społeczeństwo – Edukacja”, nr 1(9), s. 135-145.
- Jakubowski W. (2023), *Film w działaniach edukacyjnych, czyli od edukacji filmowej do edukacji przez film*, „Studia Edukacyjne”, nr 69, s. 7-21.
- Kopczyński K. (2019), *Kreatywny punkt widzenia w polskim filmie dokumentalnym (2000-2018)*, „Kultura i Edukacja”, nr 5, s. 124-139.
- Magnuszewska-Otulak G., (2009), *Uczestnictwo osób niepełnosprawnych w życiu społecznym*, Wydawnictwo Instytutu Polityki Społecznej Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Matuchniak-Mystkowska A., Wejbert-Wąsiewicz E. (2023), *Filmy dokumentalne a postawy młodzieży. Kultura historyczna w rzeczywistości hybrydalnej*, „Perspektywy Kultury”, nr 42, s. 143-164.
- Orłowska M. (2023), *O inkluzywnej roli pracy socjalnej wobec ludzi niepełnosprawnych*, „Pedagogika Społeczna”, nr 1(87), s. 119-130.
- Pawelczak K. (2011), *Aktualizacja wizerunku osoby z niepełnosprawnością intelektualną w polskim filmie dokumentalnym – zaproszenie do wątplenia w nienormalność*, „Niepełnosprawność”, nr 5, s. 145-160.
- Rogowska D. (2020), *Edukacja poprzez wykorzystanie filmu w kontekście poznawania tematyki niepełnosprawności – szkic problematyki*, „Zeszyty Naukowe WSG. Edukacja – Rodzina – Społeczeństwo”, nr 5, s. 141-150.
- Sarzyńska-Mazurek E. (2018), *Poczucie optymizmu studentów pracy socjalnej*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, vol. XXXI, 3, s. 163-176.
- Segiet K. (2016), *Walory edukacyjne filmu. Krótka refleksja nad filmem Zawód – pracownik socjalny*, „Kultura – Społeczeństwo – Edukacja”, nr 1(9), s. 9-13.
- World Health Organisation (2013), *Światowy raport o niepełnosprawności – podsumowanie*, tłum. Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, „Niepełnosprawność – Zagadnienia, Problemy, Rozwiązania”, nr 1.